Gheorghe Şincai primul întemniţat de seamă al neamului în prinsoarea Aiudului

Dr. IOAN RANCA
Târgu-Mureş

Mureşenii s-au interesat de timpuriu de biografia şi, cu atât mai mult, de episoadele negre – şi au fost câteva – din viaţa fiului deşi adoptiv, dar legat cu atât mai mult trup şi suflet de ţinutul lor, de pe Câmpia Transilvaniei, Gheorghe Şincai.[46] Fie şi pentru nedreptăţile la care a fost supus de către puterea laică, nu arareori într-o jenantă asociere cu ierarhia bisericească nerecunoscătoare a meritelor lui. Sau poate tocmai din invidia care a măcinat atâtea caractere, deformându-le.

Fiindcă, dovedindu-se a fi formator de caractere, ctitor de cultură şi de istoriografie românească, bursier episcopal al Cetăţii Eterne, director apoi al Şcolilor Naţionale şi, nu în ultimul rând, cel mai fecund analist român de istorie central–est europeană cum s-a definit desigur indirect însuşi intitulându-şi şi astfel ***Cronica românilor şi a mai multor neamuri***, tenacitatea caracterului şi firea-i sinceră şi francă „*nededat cu pârâcioasa de mult îndătinată la noi târguială*," nu arareori incisiv şi „*neprieten minciunii*," n-a scăpat tocmai din acest motiv de o dezonorantă, chiar dacă nu de lungă durată, dar dezolantă totuşi întemniţare în devenita apoi închisoare de tristă faimă până nu de mult de la Aiud. N-a scăpat, fiindcă un atare caracter – socotit de unii controversat – de fier, am putea zice, nu putea să nu devină incomod, nu numai arhiereului său – episcopul – şi el cândva, pentru puţin timp, târgumureşean, Ioan Bob, superiorul lui direct, dar mai puţin şcolit şi, mai puţin umblat prin Europa vremii lor. Apoi înfăptuirile lui Şincai în anii directoratului şcolar, responsabilitate nu îndeletnicire pornită tocmai în anul izbucnirii Răscoalei, azi tot mai mult socotind-o revoluţie răsturnătoare de regim, cu un pronunţat caracter naţional, fondator a peste 300 de şcoli prin zone preponderent româneşti, luminătoarele minţilor odihnite ale fiilor unei iobăgimi milenare ce-şi pretindea – cum s-a văzut – în timpul lui Horea – dreptul la viaţa naţională în atmosfera de răzbunări propagată de un veritabil „*Restitutio in integrum*" al

[46] Traian Popa, ***Un capitol sbuciumat din viaţa lui Gheorghe Şincai***, Târgu-Mureş, 1924 (extras).

BDD-A19302 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:24 UTC)

regimului nobiliar, după abolirea regimului iosefin (1790) nu putea, când se căutau vinovaţii de „*răzmeriţa valahă*" să nu fie luat la ochi şi arătat, ba chiar reclamat ca răzvrătitor dacă nu tocmai autor sau instigator al ţărănimi „*horaiane*" răsculate. Cum mai arătam în 1967[47] nu-l putem întru totul absolvi pe Gheorghe Şincai, după zece ani de la răscoală, de afirmaţia potrivit căreia se putea înţelege că îşi asuma paternitatea, cel puţin morală, a iniţierii răscoalei care, desigur a trebuit să fie pregătită îndelung şi cu mai mulţi ani în urmă şi nu e cu totul exclus să fi fost şi el implicat în pregătirea ei. Va fi zis, cândva, într-o împrejurare de care nu va fi dus cu siguranţă lipsă, că „*Eu sunt capul (dux) conjuraţilor şi autor al viitoarei rebeliuni*." Va fi zis în mediul viciat al Blajului de atunci şi îi va fi fost greu unui atare spirit justiţiar, să pună „*buna pază gurii sale*." Apoi faptul că raporturile lui cu camarila ierarhului său au devenit abrazive datorită spiritului lui contestatar, cu tendinţe agravante, lasă deschisă supoziţia sesizării autorităţii comitatului în persoana vicecomitelui Gyujto Sándor care-l duşmănea, nu mai puţin apoi de către însuşi ierarhul blăjean. Trei puteau fi capetele de acuzare ale duşmanilor lui, învinuiri care-l făceau greu de suportat în Blajul bobian quasi corupt al epocii postrevoluţionare a „*restituţiilor*" şi a răzbunărilor căutate cu orice preţ atunci.

Prima, este gradul avansat de degradare a raporturilor cu ierarhul sau şi cu camarila acestuia, care prinzând gustul înavuţirii sub înaltă protecţie, l-a dezavuat pe directorul şcolar pentru ochiul său penetrant şi veşnic suspicios, care nu trebuia să vadă prea multe.

Secunda, nu putea fi alta decât zelul socotit exagerat şi din acest motiv periculos regimului nobiliar, al înmulţirii prea vertiginoase a şcolilor naţionale româneşti, regim care n-avea nevoie de români şcoliţi care nu-i puteau, nici într-un chip, fi folositori ca romani.

Şi în fine, cea de a treia era căutarea în urma abolirii regimului iosefin, a vinovaţilor de răscoala valahă care a deschis drum răsturnărilor vechiului regim luminând pentru românii majoritari calea revendicărilor nu numai sociale ci, mai ales politice, naţionale şi tocmai de aceea periculoase.

Să nu uităm că represiunea nu era numai împotriva lui Şincai, ci şi asupra oricăror mişcări de ieşire din front, fie ea condusă de un Martinovici, fie oricare din fiii naţionalităţilor pornite spre nesupunere şi emancipare. Iar şcolile lui Şincai tocmai de aceasta erau suspectate că urmăreau. Şi tot în acelaşi context, dar cu aspecte agravante au fost interpretate afirmaţiile lui Şincai că va porni el altă răscoală, despre care în realitate chiar se vorbea fiindcă gândul de abolire a iobăgiei, cuprins în programul lui Horea eşuase fiind curmat nu de nobilimea

[47] Ioan Ranca, ***Gheorghe Şincai în anii reacţiunii absolutiste*** (1791-1799). În jurul unui proces de tutelă în

BDD-A19302 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:24 UTC)

ungurească ce putea uşor fi adusă la tăcere de către mulţimea iobăgimii române transilvănene – cum se zvonise – ci de perfidia armistiţiilor cu armata imperială.

Toate acesta la un loc cu greu puteau fi încriminate unui singur individ de aceea şi oamenii comitatului Alba de Jos, însuşi vicecomitele, executivul am zice noi azi, s-a bucurat când a fost rugat să intervină în cazul Şincai. Sosit în grabă la Blaj, Gyujto Sándor, a început anchetarea „rebelului," inclusiv prin bătaie aplicată unui intelectual de vârf al naţiunii române şi ea la rându-i socotită şi incriminată ca „rebelă." *Benignum Examen* al Mariei Tereza adică *ancheta fără tortură* a fost făcută în acest caz uitată fiindcă Gyujto vicecomitele, în spiritul prevederilor ei, nu putea bate dacă i s-ar fi conformat nici măcar pe un iobag darămite pe nobilul Gheorghe Şincai de Şinca.

Istoria primului secol al „prinsorii" din Aiud, ea însăşi creaţie a regimului terezian, nu cunoaşte un încarcerat „locatar" al ei, mai însemnat decât Gheorghe Şincai. Încercările noastre de a cerceta istoricul „Zărcii," se pare prima zidire din secolul al XVIII-lea de acolo, n-au dus la rezultat fiindcă iniţiativele de această natură în anii '60 ai secolului trecut erau nu numai interzise, ci chiar pedepsite. De aceea, din experienţa arhivistică de o viaţă socotim că numai în Arhivele vieneze de război s-ar putea investiga perioada detenţiilor dintre circa 1760-1918, când „Zarca" din Aiud a pus capăt libertăţii şi adesea vieţii multora dintre fiii neamului ce aspirau la mai binele naţiunii pentru mai răul căreia a fost gândită.

Incontestabil că această perioadă neagră din biografia şincaiană n-a putut fi decât stimulativă pentru creaţia sa, mai ales pentru opera lui capitală ***Istoria românilor şi a mai multor neamuri***, pe care însuşi poporul român o aştepta de mult cu ardoare şi nedisimulat interes.

Gheorghe Şincai – The First Outstanding Prisoner at Aiud Prison

Abstract

It is well known that Şincai – because of his intelectual opening and intelligence – became, short after his returning home from studies, pretty unconfortable for Ion Bob, the bishop. He will formulate three charges against Şincai: degradation of their relation-ship; his desire and capacity to do something for his people; his declaration of being „*dux conjurationem*" transformed him into some kind of a scapegoat for social and cultural problems.

BDD-A19302 © 2004 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 08:46:24 UTC)